

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 41 Volume: 8 Issue: 41

Aralık 2015

December 2015

www.sosyalarastirmalar.com ISSN: 1307-9581

KAĞITHANE'DEN SOFYA'YA 17. YÜZYIL OSMANLI İNSANININ EĞLENCE DURAKLARI: EVLİYA
ÇELEBİ'DEN NOTLAR*
FROM KAGITHANE TO SOFIA ENTERTAINMENT OF POINTS OF 17TH CENTURY OTTOMAN
PEOPLES: NOTES FROM NAMIK KEMAL

Musa GÜMÜŞ**

Öz

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, içerdiği derin anlam dünyası ile 17. asır Osmanlı insanına dair çok önemli ipuçları veren tarihi, edebî ve sosyolojik bir kaynaktır. Neredeyse bütün Osmanlı diyarlarını gezmiş olan Evliya Çelebi, 50 yılı aşkın bir sürede gezdiği bu diyarlarda yaşadığı olayları, tanıştığı insanları, tattığı lezzetleri, gördüğü güzellikleri, çektiği meşakkatleri ve bütün bunlardan süzdüğü bilgi ve tecrübeler ile oluşturduğu dünyasını 10 ciltlik Seyahatnamesi'ne yansıtmıştır. Derin tasvir yeteneği ile de gezdiği yerleri ayrıntılı ve sanatsal bir şekilde anlatması, onun ne kadar usta bir tasvirici olduğunu göstermektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, bu yönüyle, alanında en önemli kaynak eser olma vasfına erişmiştir. 17. asır Osmanlı insanının yerel kültür öğelerini, inanç izlerini, hallerini-garip hallerini, damak tadını ve eğlence kültürünü yine Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne yansıyanlardan öğrenebiliyoruz. Osmanlı insanının eğlence kültürlerini ve bu çerçevede sosyal hayat anlayışlarını ortaya koyarken, konuyu Balkanlarda Sofya, Filibe, Manastır, Köstence ve Bosna gibi bazı önemli merkezler ve İstanbul Kağıthane'yi örnek alarak buralarda bulunan eğlence yerlerine ve ılıcalara değineceğiz. Bu eğlence yerleri, Evliya Çelebi tarafından "mesiregâh", "teferrücgâh", "şikârgâh", "seyrângâh" gibi adlarla anılmıştır. Biz de bu eğlence yerleri ile ılıcaları (bana, germâb) ve halkın buralarla nasıl iç içe olduğunu Evliya Çelebi'nin gözünden inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Eğlence Kültürü, 17. Asır Osmanlı İnsanı.

Abstract

Through its profound world of meaning, Evliya Celebi's Seyahatname (Travel Book), which provides us significant hints regarding the Ottoman people during the 17th century, is a historical, literary, and sociological source. Evliya Çelebi had travelled almost all Ottoman territories and his journey took over fifty years. In his ten-volume Itinerary, Çelebi reflected his world shaped by his experiences and knowledge based on what he lived through, people who met, flavors he saw, and troubles he went through during his journeys. Along with an acute ability in depicting, his recounting the places he travelled in a detailed and artistic way points out how a connoisseur storyteller Çelebi is. With this distinguished characteristic, Itinerary of Evliya Çelebi achieves the quality of masterpiece in its genre. We can find out the elements of local culture, traces of faith, the usual and awkward reactions, nutritional tastes, and entertainment culture of the 17th century's Ottoman people through Çelebi's Itinerary. In this paper, I will focus on putting forward Ottoman people's entertainments culture and perception of social life especially in the Balkans. In this context, I will deal with some places in Balkan cities, which are important centers, such as Sofya, Filibe, Manastır, Köstence and Bosnia. These entertainment places are cited by Çelebi as mesiregâh, teferrücgâh, şikârgâh, seyrângâh. I endeavor to examine through the lenses of Çelebi both these entertainment and thermal water (bana, germâb) sites and how people used to live at close quarters.

Keywords: Evliya Çelebi's Seyahatname, Entertainment Culture, Ottoman People's Of 17th Century.

Giriş

İnsanların, tarih boyunca gündelik hayatın atmosferinden sıkıldıkları ya da iş hayatının getirdiği yorgunluk halinin getirdiği ihtiyaçtan dolayı doğa ile baş başa kalarak rahatlamak istedikleri vakidir. Bu, bir anlamda maddi ve manevi bitkinlikten kurtulmak için bir arayış olarak değerlendirilebilir (Meriç, 2007: 425, 435-436). Bu arayış aynı zamanda insanın sosyalleşme ihtiyacını karşılamak için başvurduğu çözümü ifade eder. Ortaya çıkan çözüm ise insanların eğlence faaliyetlerini gerçekleştirdiği mekânlar yaratmıştır. Bu mekânlar, tarih boyunca farklılık gösterse de eğlence kültürü ve şeklini etkilemede her zaman önemli rol oynamıştır (Yazıcı, 1999: 253). Yine aynı mekânlar, insanların doğa ile iç içe bulunmasına imkân sağlayarak doğa ile ilişkilerinin seyrini de etkilemiştir. ılıcalar, mesiregâh, teferrücgâh, şikârgâh, seyrângâhlardaki¹

* Bu makale, 3rd International Conference on Language and Literature "Turkish in Europe" da sunulan "Evliya Çelebi'ye Göre 17. Asır Osmanlı-Balkan İnsanın Eğlence Kültürü: Eğlence Yerleri Olarak Mesireler ve ılıcalar", adlı bildirisinin genişletilmiş halidir.

** Dr., Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, musagumus@hotmail.com

¹ Mesire-gâh: Gezinti yeri, gezilecek yer.

Şikâr-gah: Av yeri.

Seyrân-gah: gezinti yeri, manzarası güzel olan alan.

Teferrüç-gah: gezinti yerleri, ferahlama yeri.

eğlence faaliyetleri, mekânlar, ağaçlık, çayırılık, akarsu, göl, deniz kenarı gibi uygun alanlar olmaları dolayısıyla doğa ile iç içe olmanın en güzel biçimleriydi. Bunlar, 19. Asrın sonlarına kadar gelenek biçimini korumuştur (Emiroğlu, 2012: 588-590). Günümüzde piknik olarak adlandırılan bu faaliyetler 17. Asırdan itibaren çok sevilen bir eğlence şekli olmuştur (Faruqi, 2005: 122).

17. asır Osmanlı insanının eğlence için gittikleri mesire yerleri, teferrücgâhlar, seyrangâhlar ve şikargâhlar olup insanların değişik sosyal faaliyetlerde buldukları ve gündelik yaşamın sıradanlığından bir süreliğine de olsa uzaklaştıkları yerler olarak önemli sosyal işlevler görmektedir. Çünkü buraları, 17. asır Osmanlı insanının gittiği iç açıcı yerlerdir. Evliya Çelebi'nin anlatışlarından yola çıkarak insanların bu sosyal mekânlarda yeme içme, piknik, aşk ve meşk dinlenme gibi eğlence faaliyetlerinin askerî talim, şifa arama, ibadet, avlanma faaliyetlerde bulunduğunu ifade edebiliriz.

Seyahatname sözcüğü; Arapça "seyahat" , Farsça "nâme" sözcüklerinin bileşimiyle oluşmuştur. Seyahatnameler, gezi hatıraları kitabıdır (Maden, 2008:148). Seyahat, bir yerden bir yere yolculuk anlamına gelir. Seyyahın yurt içinde ve dışında yaptığı gezilerde gördükleri yerlerin ilgi çeken, değişik olan taraflarını yalın ve samimi bir anlatımla yansıttığı yazılar seyahatname olarak ifade edilir (Akan, 2011: 196). Biz de türünün en önemli örneklerinden biri olan Evliya Çelebi seyahatnamesini kendi özel dünyasına yansıttıkları ölçüsünde ele almaya çalışacağız.

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde, ailesinin geçmişinden başlayarak kendi hayat hikâyesini samimi bir dille anlatır. Bu özelliği ile seyahatname, onun ömrünün özeti mahiyetindedir (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979: 125). Bu yüzden, Seyahatnamesi aynı zamanda otobiyografik niteliğindedir (Özçelik, 2011). Evliya Çelebi, seyahatnamesinde kendine ait zaafaları, korkuları, sevinçleri, hayalleri ve bir başkasının itiraf etmekten bile çekineceği özel bilgileri vermekten çekinmemiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi zengin içeriği ile pek çok araştırma alanı için özgün ve zengin bir kaynak niteliği taşımaktadır (Tekcan, 2005: 67). Onun bu özelliği, Evliya Çelebi'yi Türk edebiyatında seyahatname türünün zirvesine taşımıştır (Dulger, 2011: 98).

Osmanlı döneminin Türk kültür tarihi kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 17. asır Osmanlı insanına ait kültür unsurları hakkında oldukça teferruatlı bilgiler sunmaktadır. Halil İnalcık, Evliya Çelebi'yi bu yönüyle, "En büyük bir sosyal tarihçi" olarak görür (Şavk, 2011: 16). Seyahatname, geniş bir coğrafyayı kapsayan seyahat notları olması dolayısıyla özellikle sosyal bilimciler tarafından ölümsüz bir eser olarak değerlendirilmiş, gözlemleri ise paha biçilemez olarak nitelendirilmiş (Akyay, 2011: 129-130), incelendikçe ve tanıtıldıkça da önemi ve değeri artan bir eser olarak görülmüştür (Salan, 2011: 228). Ahmet Hamdi Tanpınar, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi için "Ben Evliya Çelebi'yi tenkit etmek için değil, ona inanmak için okurum ve bu yüzden de daima kârlı çıkarım." değerlendirmesini yapar (Tanpınar, 1969: 16-17). Görüldüğü üzere Ahmet Tanpınar seyahatnameye eleştirel bir bakış akışıyla bakmaktan ziyade seyahatnamede seyahat eden bir seyyah tavrı takınır. O, adeta Evliya Çelebi ile birlikte geçmiş zamanlarda yol arkadaşlığı yaptığını itiraf eder. Zira bu yoldaşlık onu hep kârlı çıkarmıştır. Mustafa Öztürk ise seyahatname hakkında, *sağlam olay kurgusu ve fantastik anlatımıyla da dikkati çeker.* diye bahseder (Öztürk, 2011). Surayia Faroqi de Evliya Çelebi'yi, Seyahatnamesi'nin özellikleri dolayısıyla, "Bir Osmanlı İbn Batuta'sı" olarak görür (Surayia Faroqi, 2003: 32).

Evliya Çelebi, hemen bütün Osmanlı coğrafyası ile İran, Rusya, Macaristan, Almanya, Flemenk, İsveç ve Lehistan gibi birçok ülkeyi dolaşarak bu ülkeler hakkında edindiği bilgileri seyahatnamesine ustaca aktarmıştır. Evliya Çelebi yolu düştüğü bu yerlerin genel durumunu, coğrafi konumunu, karşılaştırmalı coğrafyasını, tarihini, sanat tarihini, etnografyasını, halkının özelliklerini, ülkelerde yaşayan insanların milliyetleri, dilleri, dinleri, ekonomik ve kültürel durumları, nüfusları, ibadet yerleri, inanç ve itikatları, gelenekleri, özel gün ve bayramları ile ilgili ritüelleri, giyim-kuşamları, eğlenceleri, sanat ve zanaat varlıkları, toplumsal davranışları gibi konularda geniş ve teferruatlı bilgiler vermiştir. Yine halk edebiyatı unsurları olan atasözleri, deyimler, maniler, efsaneler, fıkralar, öyküler, türküler, halk şiiirleri, söylenceler, masallar, ağız ayrılıkları (şive farkları), halk oyunları hakkındaki bilgileri ustaca işleyerek okuyucuya aktarmıştır (Akalm, 2011: 220; Örnek, 1995: 34). Evliya Çelebi'nin halk edebiyatı ürünlerini bir halk bilimci bakışıyla değerlendirmesi ona mükemmel bir halk bilimci hüviyeti vermiştir (Banarlı, 1998: 691; Küpeli, 2001: 69-70; Alptekin, 2007: 221). Evliya Çelebi Seyahatnamesi bu özellikleri ile tarihçiler, halk bilimciler, sosyologlar, sanat tarihçileri, edebiyatçılar, dilbilimciler ve din bilimcileri için değerli bir kaynak olmuştur.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, sözcük hazinesi bakımından Türkçenin en zengin eserlerinden biridir, belki de birincisidir. Bu yönüyle eserde sözcüklerin zengin işlevsel ve anlamsal özelliklere sahip olduğu kolayca tahmin edilebilir. Bu yüzden Seyahatname'de sözcükler üzerine yapılacak farklı incelemeler Türkçe açısından son derece önemlidir (Salan, 2011: 228). Bunun yanında, Evliya Çelebi'nin hem dili kullanmadaki yetkinliği hem de Türkçe ile birlikte yaklaşık 30 farklı dile dair aktardığı bilgiler, onun amatör bir dilbilimci olarak değerlendirilmesine vesile olmuştur. Eserinde Türk dilinin köklü ve tarihi bir dil olduğu üzerinde durur ve 17. asır Osmanlı Türkçesi'nin bölgesel farklılıkları ile ilgili temel bilgiler verir. Bugün Seyahatname

bu yönü ile birçok dil çalışmasına kaynaklık etmiştir (Şavk, 2011: 45). Bu yüzden de bu Seyahatname üzerine birçok yayın yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (Gözyayın, 2000: 51-57).

Evliya Çelebi seyahatnamesinin bu zengin içeriği ile 17. asır ve öncesi İslam ve Osmanlı tarihini araştırmak isteyenlerin başvuracakları önemli bir kaynak olması kaçınılmazdır. Evliya Çelebi gezdiği her ülke ve şehrin tarihi hakkında kimi zaman duyduklarına, kimi zaman da çeşitli tarih kitaplarına dayanarak seyahatnamesinde kıymetli bilgiler vermiştir (Ortaylı: 2006, 88). Evliya Çelebi, olaylarla ilgili tarihî bilgiler verirken sadece duydukları ile yetinmemiş, bunlarla ilgili kaynaklara başvurmuş ve bilgilerine deliller aramakta oldukça istekli davranmıştır. Evliya Çelebi'nin, Kazvinî, Makrizî, Taberî, Zehebî, Celâlzade, Solakzade, Âlî, Atlas Minor Fütüvvetname, Tezkiretü'l-Bünyan gibi belli başlı tarih kitaplarına (Akalin, 2011: 217), kanunname metinlerine, eyalet tahrir defterlerine, menakıbnamelere, Latin ve Yunan dilleri ile yazılmış çeşitli tarih kitaplarına başvurduğu, verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1979: 125; Baysun: 1977, 408-409).

Evliya Çelebi derin bir merak duygusuyla hareket eden, rüyasında Hz. Muhammed'in elini öperken, "Şefa'at ya Resulullah" diyeceği yerde "Seyahat ya Resulullah!" dileyerek yola çıkan bir gezgindir¹ (Akalin, 2011: 227; Kılıç, 2011: 99). Evliya Çelebi'nin bu merakı onu ömür boyu şehirden şehre, ülkeden ülkeye dolaştırmış, kimi zaman han odalarında menâkıb dinlemiş, kimi zaman da çarşıların kalabalığına karışarak değişik kültürlerin insanlarıyla tanışmıştır. Yolculuğa 1050/1640-41 tarihinden itibaren Bursa'dan başlamış, başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere birçok ülkeyi gezerek gördüklerini kayıt altına almıştır (Kılıç, 2011: 100). Ahmet Hamdi Tanpınar, Evliya Çelebi'yi, Osmanlı coğrafyasına dair verdiği bu bilgiler sayesinde onu "başlı başına vatan aynası" olarak görür (Tanpınar, 1969: 15). Tanpınar'ın bu ifadesi, Evliya Çelebi'nin eserindeki gerçekçi çizgilerin onun tarafından dışavurum ifadesidir. Yine bu ifade, Evliya Çelebi'nin kendisini tanımlamasının yanında birçok yönden eksik kalır. Zira o kendisini seyyah-ı alem olarak tanıtır. Bu bağlamda Evliya Çelebi'nin "seyyah-ı alem" ifadesi üzerinden "aine-i alem" olarak tanıttığını söyleyebiliriz. O, dünyanın dört bir tarafında gezdiği yerlerde adeta dünyanın birçok farklı renklerini seyahatnamesinde buluşturmuştur. Onun gerçekçi gözlemleri bir sanatkâr hassasiyetiyle buluşarak ifadelerinde renkli ve canlı tasvirleri barındıran bir resim hüviyetine kavuşmuştur. Böylelikle Evliya Çelebi, Seyahatnamesi ile imparatorluktaki zengin maddi kültürü bütün yönleriyle tanıtmıştır (Şavk, 2011: 6) Evliya Çelebi'nin gözlemleri paha biçilmezdir (Akyay, 2011: 130). Evliya Çelebi bu eserini 17. asırda, Osmanlı İmparatorluğu'nun en geniş sınırlara ulaştığı 1683 Viyana bozgunu öncesinde yazmıştır (Şavk, 2011: 18). Seyahatname sadece 17. asır ve öncesine ait veriler içermekle kalmaz, aynı zamanda, bir Osmanlı aydınının dünyaya bakışını yansıtır (Tutu, 2011: 216). Evliya Çelebi'nin, bizzat yöre halkının dilinden aktardığı mahallî bilgilerle sade ve başarılı bir üslûpla telif ettiği eseri, başlı başına benzersiz ve değerli bir bilgi hazinesi olarak değerlendirilebilir (Duman, 1997: 153). Bu yüzden Türk edebiyatı, Evliya Çelebi'den sonra bu kapsamda ve nitelikte gezi kitabı yazan bir başka yazar kazanamamıştır (Akalin, 2011: 214).

Bu çalışmada, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde yer verdiği bilgiler ve tasvirleri ışığında; İstanbul'dan Balkanlara uzanan seyahati sırasında yolunun düştüğü yerlerde sosyal yaşam alanı olarak işlev gören mesiregah, teferrücgâh, temâşagâh, hıyâbân, arâmğâh, seyrângâh, şikargâh olarak ifade ettiği eğlence yerleri ve Ilıca, Bana, Germâb[e] ve Kösten gibi isimlerle bahsettiği sağlık mekânları ile halkın bu eğlence yerleri ve sağlık mekânlarındaki eğlence aktiviteleri işlenerek, o dönemin eğlence kültürüne ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Evliya Çelebi'nin Balkan Güzergâhı ve Gördüğü Şehirler

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde İstanbul'dan Balkanlara seyahatinde, gördüğü yerleşim merkezleri olarak eyaletler, vilayetler, sancaklar şehirler, kazalar, kasabalar köyler ve mahallere dair bilgiler verir. Evliya Çelebi İstanbul'dan başlayıp, Küçükçekmece, Silivri, Çorlu, Burgaz, Eski Poloz, Aydos, Pravadi, Şumnu, Hezargrad, Rusçuk, Yerköyü, Zıştovi, İnebolu, Silistre, Köstence, Karaharman, Esterâbâd, İslimye, Zağra Yenicesi (Zağra-i Cedid), Eski Zağra (Zağra-i Atik), Filibe, Tatarpazarcığı, Sofya ve dönüş yolu olarak, yine Köstence, Edirne, Hafsa, Çatalca, Fener, bir başka güzergâh ile İsmail, Akkerman, Yanıkhisar, Bender, Hotin, Kamaniçe, Planka, Prut Palangası, Orta Hisar, Prut, Kılburun, Akkerman, Kili üzerinde olur. Bosna'dan Saray, Travnik, Akhisar, Banaluka, İspelet, Gölhisar, Banaluka, Yenihisar, Zagreb, Çernik, Rahoviçe, Belgradcık, Rumeli üzerindeki Provi, Mitroviçe, Vulçitrin, Priştine, Kaçanik, Üsküb, Kratova, Köstendil, Sofya, Pirlepe, Manastır, Kesriye, Serfice, Alaca Hisar, Semendire, Niş, Budin, Eğri ve Belgrad gibi yerleşim merkezlerini gezmiştir. Bu yerlerin insanları, tarihleri, ekonomik ve sosyal durumları, kültürleri, devlet kurumları, idarî yapıları ve idarecileri, cämileri, medreseleri, tekkeleri, tarikatlari, dergâhları,

¹ "...Âşik ı sâdıkın ve ümmet-i müştâkın Evliyâ kulun şefâ'atin ricâ eder" deyüp Hazret'e götürüp "Mübârek dest-i şeriflerin bûs eyile" deyince bükâ-âlûd olup mübârek dest-i şerifine küstâhâne leb urup mehâbetinden, "şefâ'at yâ Resûlullâh" diyecek mahalde hemân "Seyâhat yâ Resûlullâh" demişim. Hemân Hazret tebessüm edüp "şefâ'atı ve seyâhatî ve ziyâretî ve Allâhümme yessir bi's-sihhati ve's-selâme" deyüp Fâtiha dediler" (Evliya Çelebi I, 7b).

sarayları, kervansarayları, çarşıları, kaleleri, hamamları, imâretleri, ziyaretgâhları, temâşâgâhları, teferrücgâhları, mesîregâhları, mabedgâhları, bengâhları ve ibadetgâhları hakkında teferruatlı bilgiler vermiştir (Küçükçaya, 2002: 47-57).

Evliya Çelebi İstanbul'u anlattığı birinci ciltte İstanbul hakkında verdiği tarihi bilgiler yanında, İstanbul'da saray hayatı, meşhur insanları ve avamın gündelik hayatı, İstanbul'da bulunan eğlence ve mesire yerlerini akıcı ve süslü bir dille anlatmıştır. Makalemize konu olan Kağıthane mesire yeri de Evliya Çelebi'nin etraflıca anlattığı konular arasındadır (Erduran, 2006: VI).

17. Asır Osmanlı Balkanlarında Önemli Mesire Yerleri ve İlıcalar

17. asır Osmanlı insanının eğlence yerleri olarak gördükleri mesîregahlar, teferrücgâhlar, temâşâgâhlar, huyabanlar, aramgâhlar, seyrangâhlar, şikargâhlar ve ılıcalar (germâb, bana, kösten) gibi eğlence, piknik ve sağlık mekânlarının İstanbul'dan Balkanlara seyahati sırasında gördüğü yerlerde, insanların bu mekanları ziyaret ettikleri, buralarda eğlendikleri ve sağlık aradıkları Evliya Çelebi tarafından uzun uzadıya anlatılır ve tasvir edilir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere ve yaptığı tasvirlerle dayanarak Balkanlardaki eğlence yerlerinin, buldukları yerleri ve sahip oldukları özellikleri incelemek, bu yerlerin hem işlevlerini görmek hem de 17. asır Osmanlı insanının bu mekânlardaki eğlence türlerini gözlemleyerek onların eğlence kültürünü, İstanbul'dan Balkanlara uzanan coğrafyada, ortaya koymak için önemli ipuçları verecektir.

Sofya Mesiregâhları, Koruları ve İlıcaları

Evliya Çelebi'ye göre, Sofya'da, şehrin dört bir yanına yayılmış yirminin üstünde mesire yeri bulunmaktadır: *"Sofya'da niçe yüz mesîregâh-ı dilküşâ yerler vardır."* (Evliya Çelebi III, 142a; Ahmed Cevdet, 1314: 401-402) Bunların en ünlüleri ve tercih edilenleri ise Korubağları Mesiresi, Lalapaşa Mesiresi, Ahmed Bican Mesiresi, Ahmedhoca Mesiresi, Livorna Mesiresi, Kenanpaşa Çiftliği Mesiresi, Örencik İlıcası, İlıca Mesiresi, Bâliefendi İlıca Mesiresi, Bâliefendi Korusu Mesiresi, Bâliefendi Sahrası Mesiresi, Mastaba-i Süleymaniye Han Mesiresi, Lozna Mesiresi ve Vitoş Dağı Yaylağı, Avretler İlıcası, Kefere Banası, Rum ve Latin Banası, Yahudi Banası'dır. Özellikle, Korubağları mesire yeri, Osmanlı topraklarında bilinen önemli bir mesire alanıdır (Evliya Çelebi III, 140a-142b; Ahmed Cevdet, 1314: 402-403). Evliya Çelebi, Korubağları Mesiresi'nin, Rum, Arap ve Acem'de Konya şehrinin Meram'ı, Malatya şehrinin Aspoz'u, Adalya'nın (Antalya) İstanoz'u, Rum serhaddinin Pegevi'si, Sirem şehrinin Baruthane'si, Saray Bosna'nın Mevlevihane'si kadar meşhur bir mesire yeri olduğunu söyler (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 404). Evliya Çelebi, Korubağları Mesiresi'ni; *"Ammâ bu Sofya'nın Korubâğları bir mesîregâh korudur kim dıraht-ı gûnâ-gûnunun bir korusu yokdur. Bu kadar cümle şecereleri sebz-gûn dıraht-ı tayyibelerdir ve bahâr eyyâmında bu bâğlara âdem girse gûnâ-gûn ezheriyâtın râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu'attar olur. Cümleden şecerâtdan vîşne şükûfesi cihânı dutup rûy-ı zemîn berk-i şükûfe ile mestûr olur."* şeklinde aktarır (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 404). Evliya Çelebi'nin bu tasviri, Korubağları Mesire alanlarını gözümüzün önüne canlı bir şekilde getirmektedir. Evliya Çelebinin gördüğü manzaraların Osmanlı topraklarında bulunan diğer mesire alanlarıyla karşılaştırması ve benzerlik kurması ev sahibi olması tavrının bir ifadesidir. Görüldüğü üzere gittiği yerleri sahiplenilen bir vatan evladı tavrıyla mest olur. Öyle ki bu durum onun eserinde edebî ifadelerinin incelenmesine sebep olur. Gözlemlediği bu mekânları o kadar içselleştirir ve sahiplenir ki bu mekân gamdan ve kederden azade kılar. Bahsi geçen mekân güzelli, kokusu ve rengarenk oluşuyla adeta insanı büyüler. Evliya Çelebi, bu mesire alanlarına gidenlerin *"Gam û gussa ile anda varan ferah...."* bulduklarını ifade eder (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 404).

Örencik İlıcası

Evliya Çelebi, Örencik İlıca Mesiresi'nden, *"Yetmiş derde devâ bir humma-i germâbdır kim cemî'i dîvârlardan nikrîs zahmına ve gûnâ-gûn sızılara mübtelâ olan sâhib-i özr alîl kimesne gelüp ılıcasına girüp çamurundan veca' olan yerlere sürünüp bi-emri Hakîm [u] Kâdir ifâkat bulup tendürüst olur."* (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 404-405) şeklinde bahsederek buradaki ılıca suyunun faydalarını sıralayarak bu suyun bazı hastalıklara iyi geldiğinden bahseder. Evliya Çelebi'nin *"yetmiş derde devâ olan"* ifadesini kullanması o dönem insanının buraya yüklediği misyonun Evliya Çelebi'nin ağzıyla ifadesidir. Burada insanların şifa buldukları görülmektedir. Buranın sadece suyu değil çamuru da o dönem insanının şifa aramak gayesiyle başvurduğu bir yerdir. İlıcanın suyundan bahsederken de, *"Gâyetü'l-gâye şiddet-i hâr halk olunup değme âdem girmeğe tahammül edemez."* (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 405) diyerek, suyunun ne kadar sıcak olduğundan bahseder.

Baliefendi Korusu, Mesiregâhı ve İlıcası

Sofya'nın bir diğer mesire alanı ve ılıcası olan Baliefendi Korusu, Mesiregâhı ve İlıcası'dır. Evliya Çelebi burayı tasvir ederken, *"Ok ursan geçmez ve kurguşum atsan işlemez bir orman"* dır (Evliya Çelebi III, 141b Ahmed Cevdet, 1314: 402) ve *"Her tarafında uyûn-ı câriyeler ceryân edüp her dıraht-ı bîd-i sernigûnun zill [u] himâyesinde cemî'i âşıkân-ı züvvâr-ı müştâkân zevk u safâ edüp tâ'at [u] ibâdet-i sübhân ederler."* (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 402-403) diyerek bölgenin sık ormanlarla kaplı olduğunu, büyük söğüt

ağaçlarının gölgesinde insanların yemek yiyerek eğlendiklerini ve Allah'a ibadet ettiklerini belirtir. Görüldüğü üzere bu mekânlar toplumun sosyo-psikolojik hayatına yön veren yerlerdir. Bu yerler bir taraftan eğlence mekânları hüviyeti taşıırken diğer taraftan Allah'a tefekkür ve tasavvura yönelmelerinde etkili olan yerlerdir. Hâsılı bu ifadelerden hareketle bu mekânların toplumun eğlence ve ibadet gibi ihtiyaçlarını karşılayan mekânlar olduğu görülmektedir.

Evliya Çelebi'nin bahsini ettiği bir başka mesire yeri Mastaba-i Süleyman Han Mesiresi'dir. Bu mesirenin hikâyesi şöyledir: Kanuni Sultan Süleyman Han, Zigetvar Seferi sırasında yolu üzerinde bulunan Bali Efendi'yi görmek niyetiyle bir miktar askeriyle Bali Efendi'nin korusunda konaklar. Bundan haberdar olan Bali Efendi, "Süleymân garîb, kırk sekiz yıldır cihâd-ı gazâ edüp cihâd-ı ekber etmedi. Niçe yüz bin mahlûk-ı Hudâ'yı kırarak şimdi bizim himâyemizde olan korumuzu âhir senesinde kırmağa mı geldi?" (Evliya Çelebi, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 403) deyip bulunduğu yerden seccadesini alıp uzaklaşarak dağın içlerine doğru gider. Kanuni Sultan Süleyman da bunun üzerine yanında bulunan hukuk âlimi Ebussuud Efendi'yi hediyelerle birlikte Bali Efendi'nin ayağına gönderir. Ebussuud Efendi azize varınca, Bali Efendi'nin kerameti üzere birtakım nasihatlerde bulunduktan sonra dua edip "Süleymân âhîret pâdişâhlığı ister, hele varsın, Zigetvâr'ı görsün. Bu bizim korumuzda kırdığı ağaçdan Zigetvâr gölüne ağaç doldursun. Feth eden bulunur. Kalbin anda bıraksın. Ba'dehû bizimle irem bâğı korusunda görüşsün ve barışsın. Yohsa bizim koruda anınla görüşmezük. İşin Allah âsân ide. Bizden selâm eyle." (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 403) diyerek Ebussuud Efendi'yi Kanuni Sultan Süleyman'a gönderir. Sultan Süleyman da zarif bir şekilde; "Hay molla! Allahu a'lem, biz Zigetvâr'a emek çekiüp gölüne ağaç doludup feth eder bulunur, dediğinde, ayâ feth edemeyüz yâhûd kalbin anda bıraksın dediği, biz anda merhûm oluruz ve azîz ile âhîretde görüşürüz." (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 403-404) diyerek üzüntüsünü belirtir. Sultan Süleyman orada, askerinin konaklayıp zarar verdiği koruyu Bali Efendi'ye mülk olarak verdiğini ifade eden bir hatt-ı şerif ve hududname yazarak bırakır. Bali Efendi'nin dediği gibi korudan getirdiği ağaçlar ile Zigetvar halicini doldurur. Sultan Süleyman seferine devam etse de Zigetvar'ın fethi ona müyesser olmaz. İşte Bali Efendi korusu, ılıcası ve mesire yeri bu efsaneye dayanır. Evliya Çelebi, bölgeye gittiğinde orasının bir ziyaretgâh olduğunu yazar (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 404-405).

Vitoş Dağı Yaylağı ve Mesiregâhi

Evliya Çelebi'nin anlatımında burasının, onun, Balkanlarda gittiği en yüksek yer olduğunu anlamaktayız. Sofya'nın biraz dışında olduğu için geze geze gittiğini, "...âbâdân olduğu mahalde çıkup haymele-rimiz kurup zevk u safâyâ meşgûl olup seyr [u] temâşasına mukayyed olduk..." (Evliya Çelebi III, 142a; Ahmed Cevdet, 1314: 404-405) sözleriyle anlatır. Vitoş Yaylağı'nı da en ince ayrıntılarıyla tasvir eden Evliya Çelebi, bu bölgeye birçok şehirden çobanın koyunlarını otlatmak için getirdiğini, mesire yerinin kalabalıklığını, Vitoş ırmağından çıkan balıkları, ağaçlarındaki meyveleri, yaylada üretilen süt ürünlerini, çeşitli halklara mensup çobanları, pişirilen ekmek ve çörek çeşitlerini, et yemeklerini ve başından geçen ilginç olayları, karşılaştığı garip olayları teferruatıyla anlatmıştır (Evliya Çelebi III, 142a-144b; Ahmed Cevdet, 1314: 405-406) İnsanların buradaki eğlence ve faaliyetleri de, "Bunların obalarında süd ve kaymak ve yoğurd ve kölemez ve hoşmerim ve tereyağıyla pişmiş bazlama ve damızırma ve sızırma ve katık ve teleme peyniri ve ağız ve ekir ve uyku ve ayran ve yayık ve pişi ve katmerce ve poğaçâ ve ezme ve yazma misilli ta'âmlar ki bu yaylalarda yürükâna mahsûs et'imme-i haffeleri tenâvül edüp semîn kuzu büryânları (...)Yürükân ve Çıtakân kavmi içre kırk gün tamâm zevk edüp..." şeklinde anlatılır (Evliya Çelebi III, 142a-142b; Ahmed Cevdet, 1314: 405-406). Evliya Çelebi'nin buradaki anlatıları, folklorik bilgi açısından oldukça önemlidir. Zira 16. asır Osmanlı insanının yemek kültürünü eğlence anlayışını ve sosyal faaliyet alanlarını ortaya koymaktadır.

Filiba Mesiregâhları, Ilıcaları ve Koruları

Evliya Çelebi, Filibe Şehri'nde bulunan mesire yeri, ılıca ve koruları hakkında bilgiler vermiştir. Evliya Çelebi'nin anlatımlarından Filibe'de, Sofya kadar çok mesire yeri, ılıca ve korunun olduğunu anlamaktayız. Filibe'nin belli başlı mesire yerleri Filibe Mesiresi, Debbağlarıçı Camii Mesiresi ve Pınarbaşı Mesiresi'dir. Buralarda Filibe'nin at binicilerinin cenk oyunları ile eğlendiklerini; "Filiba şehrinin fârisü'l-hayl olan cündî ve silâhşör ve sipâhları ol ferah-fezâda arz-ı silâhşörlük ederler." sözleriyle anlatır (Evliya Çelebi III, 135b; Ahmed Cevdet, 1314: 387). Burası askerin bir nevi talimgâhu vazifesini görür.

Kâğıthane Teferrücgâhi

Evliya Çelebi Kağıthane dinlenme yerini, "Teferrücgâh-ı ibret-nümâ, be-vâdî-i Kâğızhâne-i zîbâ" şeklinde niteleyerek buranın ne kadar güzel olduğundan bahseder (Evliya Çelebi III, 172b). Evliya Çelebi, burayı anlatırken "Niçe yüz bin fişeng-i pür-reng evc-i âsumâne urûc etdüğün temâşâ edüp niçe bin top u tüfeng sadâsın istimâ"(Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 488) edildiğini ve buna kendisinin de katıldığını anlatır. Bu ifadelerden Kâğıthane resmî kutlamaların mekânı olduğu anlaşılmaktadır. Havaî fişekler top sesleri halkın seyrangâhu kullandığı bu mekânların cazibesini arttırırken halk eğlenmek ve güzel vakit geçirmek için bu mekânları tercih etmişlerdir. Kâğıthane teferrücgâhının gönüllere ferahlık veren ve dertleri unutturan güzelliğini, orada bulunan bir dostundan aldığı bilgi ile anlatmaya çalışır: "Ey gussa u gammda perîşân-hâtir

olan bîcâre ve aklın yitirmiş âvâre! Niçün deşt-i gamda mecnûn gibi mahzûn olup, bu hây-hûy-ı Kâğızhâne'den âgâh değılsin." (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 488). Kağıthane mesire yerinde yapılan şenliklerin güzelliğini ise; dostunun dilinden, "Devlet-i Âl-i Osmân zuhûr edeli sâ'ir teferrücgâhlar da bile bu Kâğızhâne cem'iyeti gibi bir şâdmâm olmamıştır. Bu ıyd-gâlu görmeyen edîm-i arzda birşey görmüş değildir." (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 488) şeklinde aktarır.

Evliya Çelebi, Kağıthane Mesiresi, İstanbul'un seçkinlerinin tercih ettikleri bir eğlence yeri olduğunu, burada türlü eğlencelerin tertip edildiğini; "İslâmbol'un cem'i a'yân [u] eşrâfı [ve mîrâsyedi hoppa Çelebileri bu Kâğızhâne fezasında üç bin mikdârı münakkaş hayme ü hargâhlar ve çerğ ü sahâbe ve nâmûsiyyeler ile vâdî-i hâmûnu zeyn edüp her şeb cümle hayemâtları niçe kerre yüz bin kanâdiller ile ve şem'-i asel ve şem'-i rîch ve meşâ'il ü fânûs-ı me'nûs-ı ahterân ile çerâğân ederlerdi." (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 489) cümleleriyle anlatmaya çalışır. Evliya Çelebi, Kağıthane Mesiresi'nde sazlı-sözlü gece eğlencelerinin yapıldığını, "her serâperde-i a'yânda her şeb hânende ü sâzende ü mutribân ve Ahmed kolu ve Cevâhir kolu ve Nazlı kolu ve Garibânî kolu ve Akîde kolu ve Zümrüd kolu ve Postâlcı kolu ve Potakoğlu kolu ve Haşota kolu ve Semmûrkaş kolu nâmân kol kol mezkûr çengiler çeng u rebâb ve santur ve tanbûr ve ud ve çertây ve kânûnları üzre her şeb gânâgûn fasl-ı Fâryâbî edüp tâ sabâha dek bir hây hu olurdu kim gûyâ deccâl hurûc etmişdür." (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 489) sözleriyle anlatmıştır.

Kağıthane'nin gündüzlerinin de oldukça şen geçtiği ve çok çeşitli eğlenceler düzenlendiği, Evliya Çelebi'nin anlatımında meydana çıkar: "Her rûz-ı rûşende her meydânda hokkabâz ve surâhibâz ve âteşbâz ve zorbâz ve resenbâz ve perendebâz ve kâsebâz ve kumârbaz ve sinibâz ve ayu ve maymun ve keçi ve humâr ve köpekbâz ve kuklabâz ve şebbâz ve gürbâz ve matrakbâz ve şemşîrbâz ve mührebâz ve tasbâz" (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 489) Kağıthane'de halkın eğlence anlayışının ve eğlence faaliyetlerinin, dönemin eğlence kültürünü tüm açıklığıyla ortaya koyacak mahiyette olduğu Evliya Çelebi'nin anlatımından ortaya çıkıyor. Devletin bu kadar geniş ve kalabalık olan Kağıthane Mesiresi'nin güvenliğini sağlamak için sürekli yeniçeri çorbacıları bulundurduğu Evliya Çelebi tarafından "yeniçeri çorbacısı bu cem'iyet-i kübrâya ta'yîn olunup..." (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 489) şeklinde anlatılmıştır.

Manastır Mesiregâh ve Teferrücgâhları

Evliya Çelebi, Manastır şehrine dair bilgiler verirken bu şehirde bulunan mesiregâh ve teferrücgâhlar hakkında da bilgi verir. Evliya Çelebi'ye göre Manastır ve civarında 27 tane mesiregâh ve teferrücgâh bulunmaktadır. Buralar görülmesi gerekli mesire yerleridir. Buralarda yüksek çınar, dağ selvileri, şimşir ağaçları ve hurma ağaçları vardır; çeşitli şenlikler yapılır, kebablar çevrilir, saz söz olur ve insanlar coştukça kendinden geçer. Evliya Çelebi, Manastır'da bulunan mesiregâhlarını, "Hakikatü'l-hâl görmeğe muhtâc bir mesiregâhdır kim her köşesinde gûnâ-gûn maksûreler ve müte'addid sâyedâr ve çemenzâr nişîmenler ve müte'addid kâh-ı vâlâ-yı nüzhet-eserler ve yetmiş seksen aded hücre-i musanna'lar ve gûnâ-gûn külb-i müfid [u] muhtasarlar ile ârâste ve niçe yerde aşren-fe-aşren havz-ı latîfler ile pîrâste olmuş dil-küşâ vâdîdir." (Evliya Çelebi V, 177a; Ahmed Cevdet, 1315: 573) şeklinde niteler. İnsanlar buralara çadırları ile gelip birkaç gün misafir olurlar ve "ays [u] işret." ederler. Evliya Çelebi manastır mesiregâhları için, buralar "öyle yerlerdir ki anlatmak için Lisân kâsir kalır." der. Evliya Çelebi'nin bu tespiti ilgi çekicidir. Dünyanın dört bir tarafını dolaşmış bir seyyahın gördüğü güzel mazaraların kaleme aktarmasıyla çektiği bu sıkıntı hiç şüphesiz Evliya Çelebi'nin gördüğü manzaranın güzelliğiyle mütenasiptir. Mılaçka nehri kıyısında ordu mensuplarının gidip geldiği mesiregâh ve teferrücgâhlar vardır. Mesiregâh-ı Tekyecik Korusu ve Teferrücgâh-ı Mevlevîhâne bunların önemlileri arasında yer alır. Saray nehri kenarında bulunan yerlerde de halkın çadır kurup eğlendiği mesire yerleri bulunmaktadır. Buralarda, "Şehr-i Sarây'ın erbâb-ı merâmı hayme vü hargâhlarıyla bu nehir kenârında meks edüp beşer onar vukıyye gelir alabalıkları olur kim her biri murassa' yed-i kudret ile zer-nişân olunmuş mâhîlerdir ve gayrı niçe yüz elvân semekleri seleler ile dâma düşürüp lezîz tereyağıyla pişirüp tenâvül edüp ays [u] işret edüp..." (Evliya Çelebi V, 131b; Ahmed Cevdet, 1315: 438) şeklinde eğlenceler tertip edilir. Evliya Çelebi, bu mesiregâhların dışında, Virba Korusu, Mesiregâh-ı Subaşı ve Seyrângâh-ı Vişeniçe gibi güzel mesire yerlerinden de kısaca bahseder.

Köstendil Ilıcaları ve Mesiregâhları

Evliya Çelebi Köstendil hakkında, "Gâzî Hudâvendigâr feth ederken ılıca ve havzalarını görüp "Kösten imiş", ya'nî lisân-ı Yörükân'da kösten ılıcaya derler, ya'nî "Köstendil" Gönül ılıca"sı demektir." bilgisini vererek Köstendil isminin ılıca ile ilişkisine değinir (Evliya Çelebi V, 173b; Ahmed Cevdet, 1315: 566). Bu ılıcaların suyunun sıcaklığına değinen Evliya Çelebi, ılıcanın suyuna, soğuk su katmaksızın girmenin mümkün olmadığından bahseder, öyle ki kuzu kellesinin bile bu suda kaynatılabileceğini söyler (Evliya Çelebi V, 173b; Ahmed Cevdet, 1315: 566).

Evliya Çelebi, bunların dışında Balkanlarda gezip gördüğü eğlence yerleri hakkında küçük küçük bilgiler vermeyi ihmal etmez. Evliya Çelebi, Budin Ilıcaları, Yeşildirek Ilıcası, Debbaghâne Ilıcası, Horozkapısı ılıcası, Baruthane Ilıcası, Budin Mesireleri, Zağra Ilıcası ve daha birçok eğlence yerleri hakkında kısa kısa bilgiler vermeyi ihmal etmemiştir (Ahmed Cevdet, 1315: 567).

Eğlence Yerlerinde Gerçekleştirilen Sosyal Faaliyetler

Mesire yerlerine gelen insanların, çadırlarını alıp bir haftalık da olsa ılıca fasılları yaparak enerji depoladıklarını; *“sürü sürü haymeleriyle gidüp bir hafta anda bana fasl edüp tâze cân bulurlar.”* şeklinde anlatarak halkın bu yerlerden beklentilerini ortaya koyar (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 399-400).

Evliya Çelebi, insanların geceleri çadırlarını kurup eğlendiklerini, *“haymelerin[i] kurup meks ettikleri”* şeklinde anlatır (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 399).

İnsanların mesirelere giderek eğlendikleri, yemek yiyip Allah'a kulluk ettikleri de Evliya Çelebi'de; *“zevk u safâ edüp tâ'at [u] ibâdet-i sübhân”* şeklinde anlatılır (Evliya Çelebi III, 141b; Ahmed Cevdet, 1314: 399).

Çiğerlerinde hastalık peyda olmuş olanların, ağrı-sız çekenlerin, sarılık ve kalp hastalıklarına yakalananların, bu hastalıklarından kurtulmak için ılıcalara akın ettiklerini ve buralarda şifa bulduklarını, *“zâtü'l-cenbe mübtelâ olanlar girüp veca'-ı sâdırı ve yerekâmı ve hafakân-ı zâtü'l-cenbi def eder”* diye anlatır (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 399-400).

İlıcalar gibi daha çok sağlık bulma yerleri, dönemin sağlık turizmi için önemli örneklerdir. İnsanlar, yakalandıkları çeşitli sağlık sorunları nedeniyle suyun şifa özelliğinden faydalanmak için, bugün olduğu gibi o gün de kaplıcaları ile ünlü olan ve sağlık getirdiği düşünülen ve görülen bu yerlere, Osmanlı topraklarının her tarafından gelmişler ve orada şifa aramışlardır. Çünkü, Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, her kim bir hastalığa *“mübtelâ ol[sa] bir kaç kerre girse şifâ bulur”* du (Evliya Çelebi III, 140b; Ahmed Cevdet, 1314: 398).

Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde, takatsiz düşüp mesire alanlarına gelen insanların buralarda nasıl kendine geldiklerini, *“bî-can”* düşenlerin, *“pür-can”* oldukları şeklinde belirtir (Evliya Çelebi III, 141a; Ahmed Cevdet, 1314: 399).

Evliya Çelebi, yöre insanların bu mesire yerlerinde, kebablar dizip şişlere doldurduklarını, kuzu çevirme yaptıklarını; *“Günâ-gün kebâb çevirecek su dolâblarına kebâb şişlerin koyup dolâblar âheste âheste deverân ederek kebâblar [pişirdikleri].”* şeklinde anlatır (Evliya Çelebi V, 177a; Ahmed Cevdet, 1314: 573).

İnsanların nice mumlar, meşaleler, fenerler, ateşler yakarak yıldızların altında eğlendikleri de, *“cümle hayemâtları niçe kerre yüz bin kanâdiller ile ve şem'-i asel ve şem'-i rîch ve meşâ'il ü fânûs-ı me'nûs-ı afterân ile çerâğân”* ile ortalıkları aydınlattıkları ve geceleri bu aydınlıklarda eğlenceye daldıkları bilgisi Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer alır (Evliya Çelebi III, 172b; Ahmed Cevdet, 1315: 487).

Evliya Çelebi, çınar ağaçlarının altında gece gündüz koyu sohbetlere daldıklarını düğün sefası yaşayıp Hüseyin Baykara zevki yaşadıklarını, *“Dıraht-ı çınar sâyesinde meks edüp gice ve gündüz sohbet-i hâssa başlayup gûyâ her şeb [u] rûz Hüseyin-i Baykara zevki ederdik.”* şeklinde tasvir eder (Evliya Çelebi V, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 486).

Evliya Çelebi buralarda binicilerin, süvarilerin, silahşorların, acem atları ile atışlar yaptıklarını; *“fârisü'l-haylı olan cündî ve silâhşor ve sipâhları ol ferah-fezâda arz-ı silâhşorluk ederler.”* şeklinde anlatır (Evliya Çelebi III, 135b; Ahmed Cevdet, 1315: 387).

İnsanların selelerle balık tuttıklarını, bu balıkları tereyağla pişirip yiyip-içtiklerini ve zevk-i sefa ettiklerini, Evliya Çelebi, *“niçe yüz elvân semekleri seleler ile dâma düşürüp lezîz tereyağıyla pişirüp tenâvül edüp ayş [u] işret ettikleri”* şeklinde anlatır (Evliya Çelebi III, 131b; Ahmed Cevdet, 1314: 375-376),

Evliya Çelebi gençlerin, usta yüzücülerin, gümüş balıkları gibi suya daldıklarını, ahbabları ile birlikte yüzerek güzel vakit geçirdiklerini, *“Kimisi[nin] mahbûblarıyla havz-ı Şâfi'iler içre perendebâzlıklar edüp gavvâs-ı bahr-i ma'ârif-vâr ol gümüş balıkları gibi peri-peyker ve melek-manzar gulâm-ı nâ-resîdeler âşıklarıyla kuc-kucak olup deniz mâlikleri gibi şinâverlik edüp felekden kâm alırlar”* şeklinde tasvir eder (Evliya Çelebi V, 172b; Ahmed Cevdet, 1314: 574).

Evliya Çelebi'nin dikkatine takılan ve seyahatnamesine alarak ustalıkla tasvir ettiği eğlence hayatına dair izlenimleri böyle bir hal arz eder. Biz de bu izlenimleri bu güne taşımaya çalıştık.

Sonuç

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin kültür tarihi açısından önemi, yukarıda da görüldüğü üzere yadsınamaz. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin tarih, sosyoloji ve halk bilimi gibi alanlar için sunduğu bilgiler ve yaptığı tasvirler, onu, alanında önemli bir yere taşımıştır. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi ışığında ortaya çıkan önemli vasıfları onu alanında zirveye taşırken Seyahatname üzerinde yapılan çalışmalarla da 17. asır Osmanlı insanına dair birçok bilinmezini ortaya çıkması sağlanmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 17. asır Osmanlı insanının dünyasını yansıtmada gösterdiği derin yaklaşımı ve anlam dünyasına ilişkin çıkarım yapabileceği olanağı sağlaması ve araştırmacıyı, o dönem insanının dünyasına ortak etmesi bakımından da başarılı olmuştur. Bunda Evliya Çelebi'nin dünya görüşünün önemli etkilerinin bulunduğunu söylersek yanıltıcı olmayız. Bu makalenin konusu bağlamında bakıldığında da Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 17. asır Osmanlı insanının eğlence anlayışını, günümüzde “daha görülebilir” kılması açısından oldukça önemlidir.

17. asırda Balkanlarda yaşayan Osmanlı insanının dünyasını ayrıntılı bir şekilde ve ustalıkla aktarması, bu insanların bilinmeyenlerinin ortaya çıkarılması bakımından Seyahatnameyi önemli bir yere taşımıştır. Bu yüzden Seyahatnameyi, 17. asırda yaşayan insanların eğlence anlayışlarını günümüzle mukayese edebileceğimiz bilgi kaynağı olarak değerlendirmemize olanak sağlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir’inde, Ankara’yı anlattığı bölümünde, “...Evliya Çelebi’nin yanında kayıp aleminden gelmiş rehberiyle konuşa konuşa yürümüş olması ihtimali benim için şehrin mazisiyle yaşadığım saati birleştiren garip bir zevk oldu.” (Tanpınar, 1969: 17) değerlendirmesiyle, Evliya Çelebi’nin insanda geçmişi canlı bir şekilde “görebilme” duygusu oluşturduğunu anlatmaya çalışır. Evliya Çelebi’nin etkinliği ve yetkinliği işte bu özelliğinde saklıdır.

Evliya Çelebi’nin, kendine yabancı diyarlara gitmesine rağmen gittiği yerlerdeki insanlarla iletişim kurmada sıkıntı çekmediği Seyahatnamesi tetkik edildiğinde görülmektedir. Bu da Evliya Çelebi’nin bilgiyi aktarmada ve işlemede başarılı olmasına yardım etmiş, tasvirlerinin, anlatımlarının ve bilgi aktarımlarının renkli ve etkili olmasını sağlamıştır. Bu nedenle de gezileri dolu dolu geçmiş ve bu gezilerde önemli tecrübeler edinmiştir. Seyahatnamesi’nin, alanında en önemli eser olmasında edindiği bu tecrübeler ve tecrübelerin aktarılmasındaki ustalığının önemli yeri vardır.

KAYNAKÇA

- AHMED CEVDET(1314). *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zullî, Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, Üçüncü Cild, Dersaadet: İkdam Matbaası.
- AHMED CEVDET(1315). *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zullî, Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, Beşinci Cild, Dersaadet: İkdam Matbaası.
- AKALIN, Şükrü Halûk (2001), “Seyahatname’den Evliya Çelebi’ye” , *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: C., S. 711, s. 212-233.
- AKAN, Mertcan (2011). “Evliya Çelebi’nin İzmir’inden Dikkat Çekici Unsurlar” , *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XI S. 2., s. 195-204.
- ALPTEKİN, Ali Berat (2001). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Nevruz” , *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C: XCIII, S. 663, s. 221-228.
- BANARLI, Nihat Sami (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Cilt: 2., İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BAYSUN, M. Cavid (1977). “Evliya Çelebi” , *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4., s. 400-412., İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- DÜLGER, Elif (2001). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nde Fal” , *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 6., S. 4., p. 97-105.
- DUMAN, Musa (1995). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin Türkçe Açısından Önemi” , *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, (1995), s. 153-178.
- ERDURAN, Zeynep Evliya (2006). *Çelebi Seyahatname’sine Göre İstanbul’da Esnaf, Zanaat Ve Ticaret- Açıklamalı Metin- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırkkale: Kırkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı (1999ııı). *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zullî, Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, III. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- “Evliya Çelebi” (1979). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, III. Kitap, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı (1999ı). *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zullî, Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, I. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı (1999v). *Evlîyâ Çelebi b. Dervîş Mehemed Zullî, Evlîyâ Çelebi Seyahatnamesi*, V. Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- FAROQHİ, Surayia, *Anadolu’da Bektaşilik*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.
- GÖZAYDIN, Nevzat (2000). “Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi Üzerine” , *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: I., S. 577., s. 51-57..
- HAN, Verena (2011), “Balkan Sanat Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi” , *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XI S. 2., s. 245-259., İzmir: Ege Üniversitesi, 2011.
- KILIÇ, Davut (2011). “Çelebi Seyahatnamesi’nde Ermeniler ve Kutsal Mekânları” , *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XI, S. 2., s. 99-116., İzmir: Ege Üniversitesi,
- KÜÇÜKKAYA, M (2002). Askeri, *Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Tasavvufî Kültür*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- KÜPELİ, Özer (2011). “Evliya Çelebi’nin İlk İran Seyahati Güzergâhı ve Kalelere İlişkin Bilgiler” , *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XI, S. 2., s. 69-97.
- MADEN, Sedat (2008). “Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 37., s. 147-158.
- ORTAYLI, İlber (2006). *Osmanlı’yı Yeniden Keşfetmek 1*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995). *Türk Halk Bilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZÇELİK, Mustafa (2011). “Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi Seyahatnamesi” , www.ottomanakademi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=558:evliya&catid=65:gezi&Itemid=98.
- SALAN, Erkan (2011). “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nden Çağdaş Türk Lehçelerine “Dahi” Sözcüğü” , *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XI S. 2., s. 227-243., İzmir: Ege Üniversitesi,
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1969). *Beş Şehir*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- TEKCAN, Münevver (2005). “Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Diller Ve Türk Lehçeleri” , *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı, S. 27.